

ЗЛОЧИННІСТЬ ГРУПОВА

Суспільно небезпечне явище, яке охоплює усю сукупність злочинів, учинених у співучасті окремими групами осіб (не менше двох співучасників), що за попередньою змовою між собою чи без такої змови вчинили умисні злочини. Співучастю у злочині є умисна спільна участь суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину (ст. 26 КК України).

Групова злочинність відрізняється від індивідуальної злочинності кількістю суб'єктів злочину та виявляється у двох формах: проста й організована злочинність. Групова злочинність вважається простою, якщо злочинний результат досягається узгодженими діями кількох осіб. Організована злочинність від простої відрізняється тим, що на досягнення злочинного результату спрямована діяльність групи осіб, об'єднаних в організацію, яка має структуру, спеціально пристосовану для вчинення злочинів.

Кримінологічне визначення поняття злочинної групи не збігається з її поняттям у кримінальному праві та містить соціально-психологічні ознаки малої соціальної групи. У кримінологічному розумінні злочинна група є малою асоціальною групою — групою безпосереднього спілкування двох чи більше осіб, які здійснюють спільну діяльність, спрямовану на вчинення умисного злочину. Злочинна група має основні характеристики соціально-позитивної малої групи, але відрізняється злочинною метою спільної діяльності, соціально негативним характером інтересів, цінностей і мотивів поведінки групи загалом та окремих її учасників.

Групова злочинність має підвищену суспільну небезпечність порівняно з індивідуальною злочинністю через те, що вона являє собою сукупність суспільної небезпеки кожного окремого члена злочинної групи, які діють більш зухвало при вчиненні злочинів завдяки узгодженості злочинних дій і психологічній підтримці один одного. Групова злочинність створює специфічний вид наслідків — соціально-негативне середовище діяльності осіб, що спонукає до протиправної діяльності та є загрозою для громадян стати жертвами злочину. Недооцінка суспільної небезпечності групової злочинності та недостатні профілактичні заходи можуть призвести до поступового її перетворення на організовану.

За формами співучасті розрізняються злочини, що вчинені: 1) групою осіб (дві або більше) без попередньої змови між собою; 2) групою осіб за попередньою змовою (два або більше співучасники); 3) організованою групою (три і більше співучасники); 4) злочинною організацією (п'ять і більше співучасників) (ст. 28 КК України). Суспільна

небезпечність групової злочинності зростає за мірою підвищення рівня організованості злочинних груп.

Групова злочинність охоплює прояви багатьох видів умисної злочинності: насильницьку (вбивства, завдання тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі тощо), корисливу та корисливо-насильницьку (крадіжки, розбої, грабежі, вимагання, шахрайство, контрабанда, наркобізнес тощо), економічну (розкрадання чужого майна, рейдерство, заволодіння бюджетними коштами тощо), корупційну (одержання неправомірної вигоди, незаконне збагачення, привласнення та розтрата майна шляхом зловживання службовим становищем, нецільове використання бюджетних коштів тощо) та ін.

Групова злочинність є початковою формою організованої злочинності, оскільки ці види злочинності зумовлені спільними соціально-психологічними особливостями. Специфічною ознакою організованої злочинності є організований характер злочинної діяльності.

За даними прокуратури щороку кількість виявлених злочинних груп і злочинних організацій зростає (2018 р. – 288, 2019 – 293, 2020 р. – 377). Водночас, кількість злочинних груп і злочинних організацій з міжрегіональними зв'язками збільшується (13,5 % у 2020 р. проти 7,8 % у 2019 р.), а з корумпованими – трохи зменшується (8,7 % у 2020 р. проти 9,9 % у 2019 р.). Частка виявлених злочинних організацій складає лише 5,5 %, а решта – злочинні групи. Кількість осіб, які вчиняли правопорушення у складі злочинної групи або злочинної організації, щороку поступово збільшується (2018 р. – 1106, 2019 р. – 1428 р., 2020 р. – 1609 осіб).

Основні детермінанти групової злочинності пов'язані зі специфікою та характером групової діяльності, особливостями суб'єкта окремих видів групової злочинності (наприклад, корисливої, корисливо-насильницької чи насильницької групової злочинності, групової злочинності неповнолітніх), соціально-психологічними закономірностями групової (спільної) злочинної діяльності й особливостями функціонування малих соціальних груп.

Виокремлення соціально-психологічних детермінант групової злочинності здійснюються з урахуванням того, що злочинні групи є малими соціальними групами, в яких може формуватися особа злочинця та виникати конфлікти, які в подальшому можуть слугувати основою злочинів. Важливим є визначення соціальних ролей і позицій окремих осіб у злочинній групі, їхніх емоційних зв'язків та ціннісних орієнтацій, причин і механізму входження особи до злочинної групи.

Основними детермінантами групової й організованої злочинності в Україні є такі різнопланові чинники: кризові явища в економіці; політична нестабільність; тривала і малорезультативна судова реформа; не завжди вдала реформа правоохоронних органів; відставання соціального розвитку від економічного та посилення майнового розшарування суспільства; деформація системи зовнішньої торгівлі; відсутність досконалої правової бази боротьби з груповою й організованою злочинністю; недоліки і помилки у процесі приватизації державного майна; міждержавні суперечності, що перешкоджають використанню спільних зусиль різних держав у боротьбі зі злочинністю; поява спільних змішаних акціонерних товариств за участю фізичних і юридичних осіб із сумнівною репутацією; недостатнє технічне забезпечення правоохоронних органів; корумпованість співробітників державних (зокрема, правоохоронних) органів; непрозорість ринку товарів і послуг, тіньова економіка та ін.

Кримінологічна профілактика є комплексом заходів, спрямованих на завчасне виявлення й усунення існуючих детермінант групової злочинності або таких, що можуть виникнути в майбутньому (митний, прикордонний дорожній контроль; перевірка документів; патрулювання вулиць; запровадження систем відеоспостереження; використання автоматизованих інформаційно-пошукових комплексів і систем штучного інтелекту для ідентифікації людей, транспортних засобів, речей, для виявлення груп осіб із неадекватною поведінкою та своєчасного повідомлення про це органам правопорядку; застосування інформаційно-аналітичного комплексу «Безпечне місто» для контролю за безпекою громадян і координації профілактичних дій різних органів і установ тощо).

Сукупність заходів за напрямом «відвернення злочинів» застосовується до осіб у період між моментом формування у них злочинного наміру до початку вчинення злочину (огляд транспортних засобів, вантажу, документів та особистих речей громадян; анулювання дозволів на здійснення певної діяльності; спостереження за групою осіб чи кожною особою окремо; спостереження за певним об'єктом нерухомості або ділянкою місцевості та ін.).

Припиненням вчинення злочине називають комплекс заходів щодо недопущення завершення вже розпочатого правопорушення, який містить: правомірне проникнення працівників органів правопорядку до об'єктів нерухомого майна особи; зупинення транспортних засобів; застосування фізичної сили, спецзасобів та вогнепальної зброї; затримання осіб, відбиття нападу; припинення групового правопорушення тощо.

Індивідуальним запобіганням злочинам, що вчиняються у складі злочинної групи, є система заходів (переконання, надання допомоги, примус) щодо недопущення вчинення злочинів конкретною особою, яка є її членом. Переконання на практиці, зазвичай, здійснюється шляхом проведення профілактичних бесід, роз'яснення прав і свобод громадян, попередження про кримінальну відповідальність кожного співучасника різних видів правопорушень і неприпустимість неправомірної поведінки, примирення конфліктуючих сторін та ін.

Надання допомоги особам, схильним до вчинення злочинів у складі злочинної групи, здійснюється шляхом їх працевлаштування, допомоги у відновленні документів та/або отриманні різного роду соціальних виплат тощо.

До правопорушників застосовуються такі заходи примусу: адміністративне затримання й адміністративний арешт; примусове медичне обстеження; адміністративний нагляд за особами, які звільнилися з місць позбавлення волі та ін.

Літ.: Головкін О. В. Групова злочинність та її попередження. К., 2005; Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкіна. Х., 2020.

© Г. Авдєєва

